

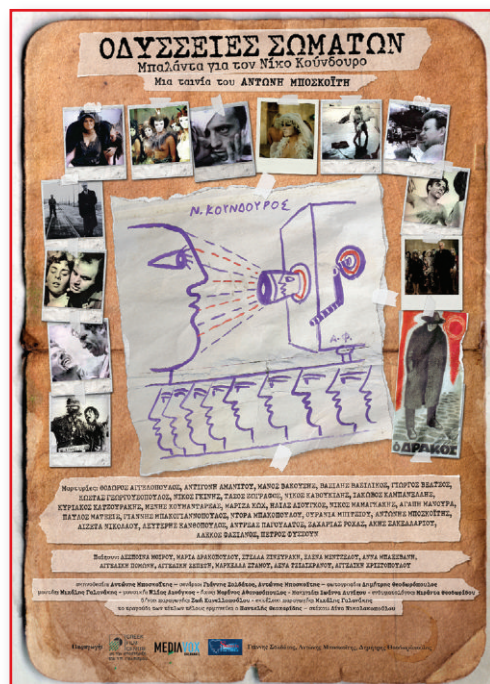
Δημήτρης Θεοδωρόπουλος,
Δ/ντής φωτογραφίας, εν.
Καθηγητής ΑΠΘ

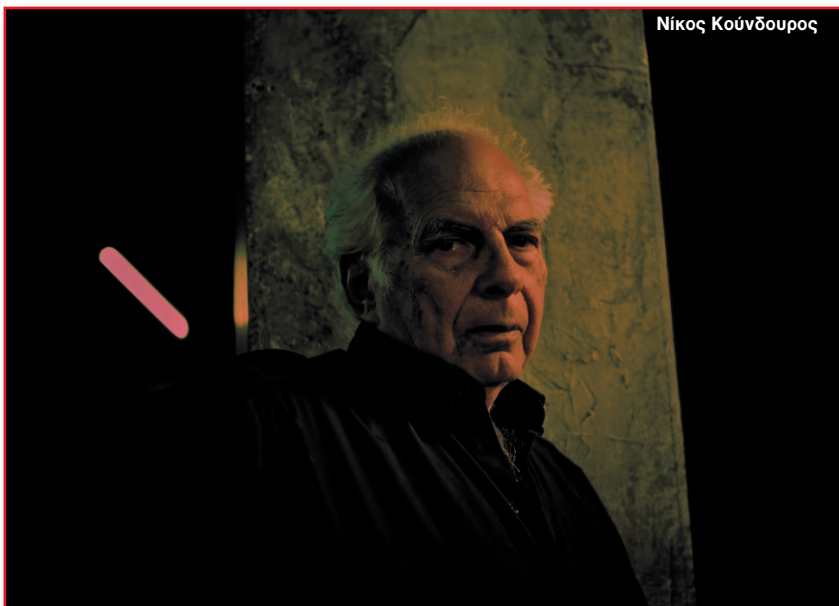
thinktank@ath.forthnet.gr

The last movie¹

Δεν θα ήθελα βέβαια να δεχτώ ότι η **Οδύσσειες σωμάτων** - **μπαλάντα για το Νίκο Κούνδουρο** (2010), θα είναι η τελευταία μου ταινία! Μάλλον όμως θα είναι από τις τελευταίες (στην Ελλάδα) σε αρνητικό φιλμ, τουλάχιστον στο χώρο του ντοκιμαντέρ. Σίγουρα όμως για το 2009, τη χρονιά που γυρίστηκε, αλλά και το 2010, χρονιά που παρουσιάστηκε στο φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, αποτέλεσε το μοναδικό ντοκιμαντέρ στην Ελλάδα που χρησιμοποίησε αρνητικό φιλμ για την πρωτότυπη κινηματογράφηση... Πριν μιλήσω για τον Νίκο Κούνδουρο πορτρέτο του οποίου αποτελεί η ταινία μας, λίγες σκέψεις για τον συνονόματο του Nicholas Ray: μου δόθηκε η ευκαιρία πρόσφατα να επανεξετάσω το ντοκιμαντέρ του Wim Wenders **Lightning over water: Nick's movie** (1981). Το είχα δει στην πρεμιέρα του στην Νέα Υόρκη το 1981. Ο Jim Jarmusch, φοιτητής του Ray, παρατηρεί ότι για την πρώτη συναντία των περιφημων **Television**² στο East Village της Νέας Υόρκης, ότι η αφίσα τους έγραφε: «τέσσερις τύποι μ' ένα κοινό πάθος, Nicholas Ray». Κάπως έτσι λειτουργώ κι εγώ με τον σκηνοθέτη Αντώνη Μποσκοϊτή, με κοινό πάθος... Είχα ξεχάσει πως και σε ποιον βαθμό στα είκοσί μου η ταινία του Wenders, με είχε επηρεάσει - κινηματογραφικά. Όπως όλοι τότε, με προβλημάτουμε και με άγγιζε για την ντελικάτη συνθήκη που κατέγραφε... Ο Wim κι ο Nick, είχαν συμφωνήσει να κάνουν μια ταινία για το θάνατο και πράγματι αυτό ήταν η ταινία: ο Wenders με το συνεργείο του κινηματογραφεί το τέλος της ζωής αλλά και το party μετά την κηδεία του φίλου του, πάνω σε ένα κινέζικο σκάφος, στο ποτάμι Hudson, που έχει φορτίο τους συνεργάτες, μια παλιά Mitchell-κάμερα σαν γλυπτό, μια upright monioli, αλλά και το βάζο με τη στάχτη του. Μαζί με τον Αντώνη Μποσκοϊτή, κάναμε τριάντα χρόνια μετά την ίδια ταινία: ο Κούνδουρος κι ο Μποσκοϊτής είναι ο Ray κι ο Wenders (ακόμα και ηλικιακά και ως γενεές σκηνοθετών), μόνο που ο «Νίκος», ευτυχώς ζει κι εκεί εστιάζει η ταινία μας: στη ζωτική του αλλά και σωματική προσέγγιση ως σκηνοθέτης. Άξονας της ταινίας, η τελευταία του πρόβα τον Ιούνιο του 2009. Ένα αληθινά απρόσμενο συμβάν, όπου όλοι αποτελέσαμε το «συνεργείο» του Νίκου, καθώς δοκίμαζε με μια ομάδα νέων ηθοποιών που του είχαμε ετοιμάσει, αποσπάσματα από το καινούργιο του σενάριο. Για δύο ώρες «τραβήξαμε» τέσσερα ασπρόμαυρα κι άλλα τόσα έγχρωμα ρολά φιλμ, προσφέροντας την ευκαιρία στον θεατή, να ζήσει όπως κι εμείς τη διαδικασία της προσω-

πικής του προσέγγισης, στην ανάπτυξη μιας ερμηνείας. Κρατήσαμε ευτυχώς κι όλες τις «σκόρπες» λήψεις, ενώ η τελευταία η «καλή», ακόμα κι ακατέργαστη στα τρία περίπου λεπτά που διαρκεί, νιώθω -όπως κι όταν την έβλεπα από το viseur της μηχανής λήψης- πως θα αγγίξει το θεατή με το πάθος και τη συγκινησιακή ένταση που αποπνέει.Θέλοντας να προσφέρουμε στο μελλοντικό ερευνητή του κινηματογράφου τη σιγουριά του future-proof / man-readable υλικού του αρνητικού φιλμ, αποφασίσαμε με τον παραγωγό μας και μοντέρ Μιχάλη Γαλανάκη (medianox), αλλά και το Γιάννη Σολδάτο που έγραψε το σενάριο με τον Αντώνη, στο βιβλίο του οποίου βασίστηκε κι η ταινία (**Οδύσσειες σωμάτων**, Αιγόκερως, 2007), να κινηματογραφήσουμε τον Κούνδουρο και το αρχείο του σε ασπρόμαυρο φιλμ, τους δε «καλεσμένους» μας, συνεργάτες, ηθοποιούς, τεχνικούς, καλλιτέχνες, διανοούμενους, σε έγχρωμο. Για να επιτευχθεί μια ομοιογένεια στην εικόνα, ανάμεσα στην πρόβα του Κούνδουρου για τις ανάγκες της ταινίας το 2009, πρόβες και making-of από τις δεκαετίες '70 & '80 (αρχαιακό υλικό), τις κλασικές ταινίες του ασπρόμαυρου πρώτα & έγχρωμες στη συνέχεια, από τις δεκαετίες '50-'90, αλλά και τις μαρτυρίες, η οπτική μας προσέγγιση ήταν η εξής: το έγχρωμο φιλμ επελέγη να είναι χαμηλού κοντράστ (Fuji Eterna 400T), ενώ εργα-

Νίκος Κούνδουρος

προαναφερθέν *Lightning over water*, όπου παρουσιάζεται η αντίστοιχη προσέγγιση του Ray στην ταινία του **We can't go home again**³ (πρώτη εκδοχή 1973 - τελική 1980): όπως και το *Vortex*, πρόκειται για συνομιλία με τη διαδικασία της κινηματογραφικής ανάπτυξης, ενώ κι οι δύο

στηριακά του αφαιρέσαμε το χρώμα, τυπώνοντάς το σε χαμηλά printing-lights, επιδιώκοντας αρκετό «οργανικό» κόκκο (film-grain). Το δε ασπρόμαυρο, τύπου ORWO, υψηλής ευαισθησίας και κοντράστ, με υπέροχα «βαθιά-μαύρα», για την πρόβα και τη συνέντευξη του Κούνδουρος, αλλά και για τις εικόνες-αποσπάσματα όπως και για το αρχείο στατικών φωτογραφιών, το αφήσαμε «ωμό» και ακατέργαστο, με την προσθήκη μόνο ενός κίτρινου φίλτρου (Y-2) για τους τόνους του δέρματος και το κοντράστ, ενώ εργαστηριακά προσδώσαμε μία ελαφριά «ροδίζουσα» απόχρωση - σέπια. Η εικόνα πήρε συνολικά μια απροσδιόριστη ομοιογένεια μεταξύ άχρωμου κι έγχρωμου, ενώ ο θεατής αποπροσανατολίζεται χαριτωμένα, καθώς από ένα σημείο και πέρα στην αφήγηση δεν είναι ξεκάθαρο τι αποτελεί πρωτότυπη κινηματογράφιση και τι αρχείο. Ταυτόχρονα το συνεργείο, οι προβολείς, ο εξοπλισμός, συνυπάρχουν αρμονικά στα κάδρα, προσδίδοντας μια *verité*-αισθητική, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα την κινηματογραφική διαδικασία που ακολουθήσαμε. Η απόφαση της συγκεκριμένης προσέγγισης είχε στηριχθεί αφ' ενός σε μια διάθεση αφιερώματος - *homage* στην (αλ-)χημεία του «σινεμά» που εκπροσωπεί ο Κούνδουρος, γι αυτό και τα γυρίσματα πραγματοποιήθηκαν στους χώρους του κινηματογραφικού εργαστηρίου «Σκλαβής» καθώς και σε ειδικά διαμορφωμένο ντεκόρ σαν παλιό κινηματογραφικό πλατό, αλλά και επανεξετάζοντας την «ψυχεδελική - καλειδοσκοπική» ματιά του *Vortex* (1968). Πρόκειται για μια ταινία - η πρώτη στο είδος της στην Ελλάδα- όπου ο Κούνδουρος εντάσσει στην αφήγηση και το κινηματογραφικό συνεργείο που «γυρίζει» την ταινία: άλλη μια ομοιότητα με το

ταινίες πέρασαν χρόνια επεξεργασίας, έξτρα γυρισμάτων κι εκδοχών στο μοντάζ, μέχρι να ξεφύγουν τελικά από τα χέρια των δημιουργών της. Όπως παρατηρεί κι ο Κούνδουρος στην ταινία μας, ξεκίνησε το 1967, μέσα στο χίπικο κλίμα της εποχής από την Κρήτη, για να συνεχιστεί στην Ιταλία, την Αγγλία, τη Γαλλία (όπου πρωτοπαρουσιάστηκε στη Γαλλική cinemathèque – συγκινητική μαρτυρία στην ταινία μας του παρόντος στη συγκεκριμένη ιστορική προβολή αλλά απόντος πια από τη ζωή αγαπημένου μας Ανδρέα Παγουλάτου), για να παρουσιαστεί τελικά μεταπολιτευτικά στην τελική της εκδοχή στην Ελλάδα. Πέραν της συνθήκης «ταινία-μέσα-στην-ταινία» αλλά και της χρήσης του ασπρόμαυρου φιλμ, που μας ενέπνευσε στη δική μας προσέγγιση, αναφερθώ και στην περίφημη *sequence* όπου στην οθόνη υπάρχει μια απεικόνιση της ηχητικής μπάντας, κάτι σαν παλμογράφος, ή κι ένα *homage* στον πειραματικό κινηματογράφο του Stan Brackage⁴, υπό τους ήχους του «four horsemen» των *Aphrodite's child*, σε ολόκληρη την τετράλεπτη διάρκειά του...

Θεόδωρος Αγγελόπουλος

Αλέκος Φασσιανός

Τάσος Ζωγράφος

Όλη η πρωτότυπη κινηματογράφηση σε αρνητικό φιλμ super-16mm, με δύο μηχανές λήψης Aaton XTR & LTR, Canon-zoom (8-64mm) & Zeiss high-speed primes (9,5-12-16-25-50mm), οπτικό blow-up στα 35mm.

Οδύσσειες σωμάτων - μπαλάντα για το Νίκο Κούνδουρο, 2010, 35mm, 80'

Σκηνοθεσία: Αντώνης Μποσκοϊτης

Σενάριο: Αντώνης Μποσκοϊτης - Γιάννης Σολδάτος

Φωτογραφία: Δημήτρης Θεοδωρόπουλος

Σκηνικά: κουστούμια, Μιράντα Θεοδωρίδου

Ήχος: Μαρίνος Αθανασόπουλος

Μοντάζ: Μιχάλης Γαλανάκης

Μακιγιάζ: Ιωάννα Λυγίζου

Μουσική: Ηλίας Λιούγκος

Παραγωγή: Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, Medi-ανοχ-Μ. Γαλανάκης, Α. Μποσκοϊτης, Δ. Θεοδωρόπουλος, Sklavis - studio

Με τους: Θόδωρο Αγγελόπουλο, Βασίλη Βασιλικό, Ιάκωβο Καμπανέλλη, Αλέκο Φασσιανό, Μένη Κουμανταρέα, Ανδρέα Παγουλάτο, Γιώργο Βέλτσο, Νίκο Καβουκίδη, Τάσο Ζωγράφο, Πέτρο Φυσούν, Αντιγόνη Αμανίτου, Αγάπη Μανουρά, Κώστα Γεωργουσόπουλο, Μάνο Βακούση, Γιάννη Μπακογιαννόπουλο, Λευτέρη Ξανθόπουλο, Μαρίζα Κοχ, Νίκο Μαμαγκάκη, Ντόρα Μπακοπούλου, Ηλία Λιούγκο, Παύλο Μάτεσι, Ζαχαρία Ρόχα

1: τίτλος της περίφημης «καταραμένης ταινίας» του Dennis Hopper («χρυσό-λιοντάρι» το 1971 στη Βενετία), στο χαστικό μοντάζ της οποίας ήταν παρών κι ο Nicholas Ray, που είχε

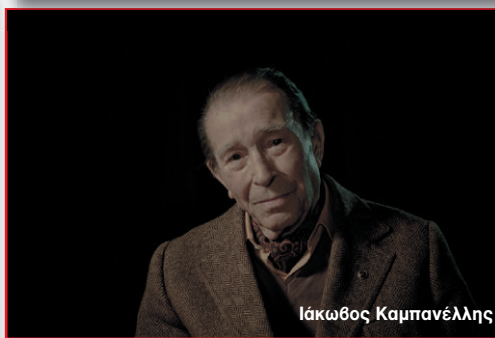
σκηνοθετήσει τον Hopper στον **Επανάσταση χωρίς αιτία** (Rebel without a cause, 1955), μαζί με τον James Dean. **2:** το πλέον ολοκληρωμένο μουσικό συγκρότημα της «σκηνής της Νέας Υόρκης», της περιόδου rock & new-wave, η μπάντα του Tom Verlaine, με το «κλασικό» **Marquee moon** (1977). Επίσης Bernard Eisenschitz, **Nicholas Ray, An American Journey**, Faber & Faber, 1993. **3:** πρόκειται για την τελευταία μεγάλου μήκους ταινία που ολοκλήρωσε ο Ray, σε συνεργασία με φοιτητές του, σε ανάπτυξη και γυρίσματα για μία πενταετία και υπό συνεχή επανεξέταση και επεξεργασία για άλλη μία πενταετία... Με τη χρήση φιλμ 35, 16, super-16 & super-8mm, και την εικαστική επεξεργασία εικόνas από video-synthesizer που προσέφερε στον Ray ο μεγάλος πρωτοπόρος του Fluxus, video-artist, Nam June Paik. **4:** μεγάλος δάσκαλος, σημαντικός ανεξάρτητος κινηματογραφικός δημιουργός, που εστράφη κυρίως στην εικαστική παρέμβαση στο καρέ του φιλμ, αναπτύσσοντας ένα ιδιαίτερο ύφος και κοπιώδες στην μικρο-κατασκευή του έργου. Επηρέασε πολλούς κινηματογραφιστές, μεταξύ των οποίων και τον David Fincher: οι τίτλοι στο **Fight club** (1999), αποτελούν ευθεία αφιέρωση στην προσέγγισή του.

Ανδρέας Παγουλάτος

Βασίλης Βασιλικός

Ιάκωβος Καμπανέλλης